

PROGRAM KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE ZA OPŠTINSKE IZBORE U SRBIJI 1920. GODINE

U novoj državi, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, državnopravno i nacionalno sklopljenoj zavisno od međunarodne situacije i posledica Prvog svetskog rata, suprotno narodnim stremljenjima i nadanjima, prvi izbori bili su opštinski izbori organizovani tek 1920. godine. To je bila i prva prilika da se izrazi narodna volja i čuje mišljenje širiš društvenih slojeva o mogućnostima i uslovima njihovog zajedničkog življenja u okviru jedinstvene države jugoslovenskih naroda. Monarhističko-unitaristički režim nije se usudio da redovnim putem, preko izbora za Ustavotvornu skupštinu, pristupi definitivnom oblikovanju sistema vlasti u novoj državi, bez provere svojih izbornih mogućnosti na opštinskim izborima. Međutim, to je ujedno bila prilika i za godinu dana staru Komunističku partiju Jugoslavije da se proveri i potvrdi sebe kao radničku avangardu, da prvi put u jednom poslu koji država organizuje, istupi protiv nosioca postojeće buržoaske državnosti i istakne svoje viđenje buduće proleterske države.

Izbori za opštinske organe vlasti 1920. godine nisu organizovani istovremeno u celoj zemlji. Za Hrvatsku i Slavoniju, Dalmaciju i delove Crne Gore zakazani su za mart 1920, za Srbiju i Makedoniju za avgust iste godine. To je bila mera vlasti na boljem organizovanju svoga delovanja, sa ciljem uticaja i kontrole izbornih rezultata, ali je i Komunistička partija Jugoslavije umela da iskoristi tu meru, raspoređujući i sama svoje snage na duži vremenski period. Takođe jedna od mera vlasti radi uticaja na izborne rezultate bila je i propisivanje opšteg aktivnog biračkog prava svim punoletnim muškim građanima za opštinske izbore u Srbiji i okruzima: Belopoljskom, Beranskom, Metohijskom i Plevajlskom.¹⁾ Buržoaski eksponenti vlasti — postojeće buržoaske političke stranke su, u svojim kalkulacijama oko izbornih rezultata u opštinama i posledicama tih rezultata u daljoj borbi za vlast, imale i ovaj elemenat, računajući na njegovo pozitivno političko dejstvo na birače u sopstvenom interesu. Međutim, pokazalo se da je upravo ova mera uvećala redove glasača za komunističke liste odbornika. Siromašni radnici i seljaci koji su na ovaj način prvi put dobili pravo glasa, jer se ono više nije vezivalo za iznos poreskog opterećenja, su predstavljali masu glasača na kojima se temeljio uspeh Komunističke partije Jugoslavije na opštinskim izborima u Srbiji. Mali broj novih imalaca ovog politič-

¹⁾ Čl. 2 Privremenog zakona za izbore svih opštinskih časnika u granicama ranije Kraljevine Srbije i okruzima: Belopoljskom, Beranskom, Metohijskom i Plevajlskom, Službene novine Kraljevstva SHS, god. II, 1920, br. 106.

kog prava je buržoazija uspjela mahinacijama svoje vlasti i otvorenim pretnjama i kršenjem zakonskih odredbi, izbornog postupka i potkupljivanjem da veže za sebe. Takvi postupci su je samo razotkrivali i još više kompromitovali.

Konstatacija koja se često čuje da su beda, težak život i položaj siromašnih radnih masa grada i sela, pojačani posledicama napornih ratnih i poratnih godina i pratećim pojavama ratnog i poratnog stanja (špekulacijama, otvorenom pljačkom, ratnim bogaćenjem, otežanim snabdevanjem, skokom cena), predstavljali osnovu naglog jačanja i uspona Komunističke partije odmah posle njenog konstituisanja i bitno doprinieli izbornim uspesima Partije u Srbiji 1920. godine za opštine i Ustavotvornu skupštinu, možda zvuči malo paradoksalno, ali objektivni i subjektivni elementi toga uspeha su stvarno sadržani u teškim uslovima života i rada siromašnih radnih ljudi. Snaga političkog delovanja Partije je upravo u razumevanju te činjenice, što će omogućiti i dosledno programsko postavljanje i razradu ciljeva klasne borbe.

Objektivni elementi uspeha nalaze se pre svega u porastu broja radnika, naročito zbog priliva sirotinje sa sela i propadanja sitnosopstveničkih elemenata u gradu i selu. Brojni redovi gradske sirotinje se još više umnožavaju i svojom ponudom jevtine radne snage osetno snižavaju radničku nadnicu. Ta nadnica sad još manje može da prati cene osnovnih životnih namirnica, koje u uslovima otežanog snabdevanja naglo skaču, te beda i glad iscrpljuju najsiromašnije slojeve u borbi za goli život. Sve posledice iscrpljujućih ratova (balkanskih i I svetskog) na materijalni položaj stanovništva, sa nužnim propratnim pojavama (korupcija, pljačka, ratni dugovi, otežani promet i snabdevanje, ratni bogataši) padaju najviše na teret radnika i seljaka. Isto tako, ti će slojevi najviše osetiti nastojanja monarhističko-unitarističkog režima da se u obezbeđenju svoje političke vlasti osloni na žandarmeriju i vojsku, u osnovi čega leži borba buržoazije za vlast u okviru jedinstvene nacionalne države, jer joj vlast omogućava i sticanje novih ekonomskih pozicija. Neregularni uslovi ishrane i snabdevanja, obnova proizvodnje i prometa, državno-pravnih unifikacija, monetarno konsolidovanje predstavljaju osnovu i uslove te borbe, koji radnim masama definitivno razotkrivaju istinu da nova država, povezana sa reakcionarnim militarizmom i birokratijom, neće ništa preduzeti radi poboljšanja uslova njihovog života i rada. To je buržoaska država, a u ovim za buržoaski način eksploatacije pogodnim uslovima buržoazija je preuzeta brigom za obezbeđenje svoje klasne vladavine. Radni čovek to počinje da shvata, jer su ti uslovi pogodovali njegovom brojčanom i organizacionom konstituisanju kao radničke klase. Ideja o proleterskoj državi, državi radnika i seljaka i putevima njenog ostvarenja imaju pogodno tle za prihvatanje i širenje, a nju nosi i nudi Komunistička partija Jugoslavije kao najsvesniji deo i politički predstavnik radničke klase. Ta ideja je osnova punog komunističkog programa.

Subjektivni uslovi su takođe bili povoljni za prihvatanje političkog programa Komunističke partije Jugoslavije. Onaj ko je nosio teret ratnog i poratnog stanja, izuzetno hrabar borac kao branilac slobode i otadžbine, vratio se sa ratišta da sa svojom oslobođenom braćom živi zajedno u novoj jedinstvenoj državi, sada je prepušten prekomernoj

eksploataciji, podvrgnut u širim državnim granicama novim političkim i ekonomskim pritiscima, nacionalno neravnopravan, bez zemlje, bez stana, gladan, bolestan a bez lekova. Plodove njegovih pojačanih napora uživaju ratni bogataši, liferanti, bankari, trgovci. U tim uslovima revolucionarno raspoloženje radnih masa jača. »Radnička klasa bila je borbena i u svojoj ogromnoj većini raspoložena za revolucionarnu akciju.«²⁾ Revolucionarno raspoloženje u zemlji i revolucionarno zaokružene zemlje vidne manifestacije imaju u radničkim štrajkovima, zborovima i protestima, seljačkim nemirima i pobunama, podršci koju radnička klasa pruža revolucionarnom talasu i tvorevinama u momentu kada se reakcionarna Evropa sprema na obračun sa njima. Samosvest radničke klase pruža revolucionarnom talasu i tvorevinama u momentu kada se interesa i programa, kao i odlučnosti da se samo zajedničkim akcijama radi na poboljšanju uslova života i rada, na osvajanju slobode rada i raspolaganju rezultatima sopstvenog rada, odnosno do stepena neopodnosti nepomirljive klasne borbe i konačno obračuna sa buržoazijom.

Kada se Komunistička partija Jugoslavije, kao politički predstavnik radničke klase, svojim programom stavlja na čelo te borbe, podrška širokih radnih masa grada i sela bila je jaka društvena osnova nove političke perspektive koja se kroz proletersku državu otvarala radnom narodu. Sa takvih društvenih i političkih pozicija već na samom početku nepomirljive klasne borbe mlada radnička avangarda postiže vidne uspehe, u koje spada i pobjeda na opštinskim izborima u mnogim gradovima i selima Srbije 1920. godine.

II

Komunistička partija Jugoslavije je revolucionarna radnička partija. Njen maksimalni, puni program je maksimalno komunistički: *proleterska revolucija, diktatura proletarijata, komunizam*. »Komunistička partija Jugoslavije... ima za cilj da putem nepomirljive klasne borbe, kroz diktaturu proletarijata izvrši potpuno oslobođenje radničke klase i svih potčinjenih slojeva radnog naroda zavodjenjem komunističkog društva namesto kapitalističkog.«³⁾ Ovakav cilj može se ostvariti samo revolucionarnim putem i revolucionarnim sredstvima borbe. Komunistička partija Jugoslavije, utvrđujući revolucionarni pravac razvitka radničkog pokreta, pokreće borbu za revolucionarni preobražaj društvenih odnosa. U toj borbi proletarijat mora najpre da uništi političku vlast buržoazije i da stvori proleterski državni aparat. »Tek posle potpunog osvajanja političke vlasti u državi proletarijat može popraviti i korenito promeniti svoj socijalni položaj.«⁴⁾ Za takav politički čin pro-

²⁾ Sećanja Rodoljuba Čolakovića, Četrdeset godina, Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta, 1917—1929, knj. I, Kultura, Bgd, 1960, str. 54.

³⁾ Čl. 1 Statuta usvojenog na Vukovarskom kongresu 1920. godine. Navedeno prema: Istorijskom arhivu KPJ, Tom II, Kongresi i zemaljske konferencije KPJ, 1919—1932, Bgd, 1949, str. 43.

⁴⁾ Program KPJ, Istorijski arhiv KPJ, Tom II, Kongresi i zemaljske konferencije KPJ, 1919—1932, Bgd, 1949, str. 33.

letarijat mora da se pripremi, najpre preko klasnog sazrevanja, u kome smislu »organizovanje proleterskih masa i propaganda partijskog programa jesu prvi neposredni zadaci partije«.5) Te pripreme za revolucionarni čin vrše se još u okviru kapitalističkog poretka, kada se proletarijat organizuje i revolucionarno vaspitava, koristeći u tome cilju postojeća politička prava i slobode, boreći se za njihovo proširenje, garancije i doslednu primenu. U okviru buržoaske države, do konačnog osvajanja političke vlasti, proleterijati mora da se bori protiv »porobljavajućih težnji kapitala«, a Partija će tu privrednu borbu proletarijata pomagati i organizovati pripremajući subjektivne elemente borbe. Proleterijati se kroz tu borbu vaspitava i organizuje sa ciljem da se kao klasa suprotstavi buržoaziji. Komunistička partija Jugoslavije zato, u konkretnim unutrašnjim i spoljašnjim ekonomskim i društveno-političkim odnosima, kao osnovni zadatak u okviru svoga Programa usvojenog na Vukovarskom kongresu juna 1920. godine, obeležava rad, sa uvećanom energijom i svim komunističkim sredstvima, »na pripremanju proletarijata za izvršenje svoje istorijske uloge: obaranje kapitalističkog poretka i zasnivanje proleterske diktature i komunizma«.6)

Obeležavajući ovako globalno krajnje ekonomske i političke zadatke revolucionarne borbe radničke klase i razrađujući ih preko konkretnih ciljeva za koje će se boriti radi ostvarenja svojih zadataka u okviru te borbe radničke klase, Komunistička partija Jugoslavije se ujedno izjašnjava i o sredstvima borbe, kojima se jedino mogu ostvariti preko obeleženih ciljeva i krajnji zadaci revolucionarnog preobražaja društva. Kao predvodnik te borbe Komunistička partija Jugoslavije se u svom programu izjasnila za revolucionarna sredstva borbe, određujući time i njihovu formu i njihovu sadržinu. »Revolucionarna epoha zahteva od proletarijata da primenjuje takva borbena sredstva koja grupišu svu njegovu energiju, koja uvlače široke proleterske mase u velike borbe, u akcije koje se završavaju otvorenim sukobom sa buržoaskom državom.«7) Uspostavljanje političke vlasti proletarijata, što je uslov za socijalnu revoluciju, se ne može ostvariti mirnim putem, preko buržoaske demokratije, nego revolucionarnim akcijama u kojima će biti uništen buržoaski državni aparat i uspostavljeni oblici proleterske vlasti. Uspostavljena diktatura proletarijata, posle proleterske revolucije, je uslov za socijalnu revoluciju, kojom će se ukinuti privatna svojina nad sredstvima za proizvodnju i razmenu i zameniti društvenom svojinom, stvoriti uslovi za razvitak svih društvenih slojeva, ukinuti podela na društvene klase a time i svi oblici eksploatacije jednog dela društva nad drugim većim delom. Radnička klasa kao nosilac novog poretka pomoću svoje diktature osigurava prelaz od starog, kapitalističkog na novi, socijalistički društveni poredak. »Svaka pomisao na sprovođenje socijalizma pomoću kompromisa sa buržoazijom na terenu buržoaske demokratije jeste utopija«, jer je buržoaska demokratija ustvari prikrivena diktatura buržoazije. Suština buržoaske demokratije se sastoji u čisto formalnom priznanju političkih prava i sloboda, od čega radne mase naroda nemaju nikakve koristi. Radnička klasa zato mora

5) Isto.

6) Isto, Politička situacija i zadaci KPJ, str. 41.

7) Isto, str. 36.

da stupi u nepomirljivu klasnu borbu sa klasnim neprijateljem sa ciljem da izvrši potpuno oslobođenje svih potčinjenih slojeva radnog naroda iz ropstva kapitala.

Komunistička partija Jugoslavije kao politički predstavnik radničke klase i svih radnih ljudi je na čelu te borbe sa svojim političkim maksimalnim komunističkim programom. Pripremajući proletarijat za »akutni period revolucije« njihovi neposredni zadaci su organizovanje proleterskih masa i propaganda partijskog programa. U »mirnoj ekohi« za ostvarenje ovih zadataka Partija će koristiti i druga sredstva klasne borbe, koja u »akutnom periodu revolucije«, prema pokretu masa, dobijaju podređni značaj«. Pogodnost tih sredstava borbe u okviru buržoaskog poretka određuje se »socijalnim položajem i odnosima snaga proletarijata i buržoazije«. Isto tako, Partija naglašava i nedovoljnost svih uspeha postignutih tim sredstvima klasne borbe za popravljjanje položaja radnih masa u okviru kapitalističkog društva. Među tim sredstvima borbe nalazi se i upotreba predstavničkih tela i izborne borbe u okviru buržoaske države i korišćenje svih političkih prava koje buržoazija proklamuje, ali ta sredstva u razradi partijske taktike i strategije, imaju svoju posebnu namenu: ona će se iskorišćavati preventivno za razotkrivanje suštine klasnih suprotnosti između proleterskih masa i buržoazije, političko i revolucionarno vaspitanje proleterskih masa i propagandu partijskog programa. Ona se nalaze u službi pripreme proletarijata i svih radnih ljudi za završne revolucionarne akcije u obračunu sa buržoazijom. Ciljevi koje je Partija za njih vezala utiču i na promenu njihovog karaktera, ona jednostavno postaju sredstva revolucionarne borbe radničke klase za korenitu promenu postojećih društvenih odnosa, a ne sredstva njihovog reformisanja, u koje svrhe su u dosadašnjoj političkoj praksi inače bila korišćena.

Sagledavajući realno konkretnu unutrašnju i spoljašnju ekonomsku i političku situaciju i u odnosu na nju označavajući u kojoj se fazi klasnih borbi jugoslovenski proletarijat sada nalazi, Komunistička partija Jugoslavije je u Rezoluciji o političkoj situaciji i zadacima KPJ određuje razrađuje taktiku borbe koja toj fazi klasnih borbi odgovara. Osnovni zadaci koje sebi neposredno postavlja KPJ su: razvijanje komunističke propagande s najvećom energijom, »rečju i delom« i sa otvorenim komunističkim parolama i punim komunističkim programom; rad, sa uvećanom energijom i svima komunističkim sredstvima borbe, u duhu svoga Programa i principa Treće komunističke internacionale, na »pripremanju proletarijata za izvršenje svoje istorijske uloge: obaranje kapitalističkog poretka i zasnivanje proleterske diktature i komunizma«.⁸⁾ Kao »aktuelni veliki zadatak sadašnjice« na Vukovarskom kongresu juna 1920. godine Komunistička partija Jugoslavije označava: »na blok reakcionarne buržoazije odgovoriti blokom revolucionarnog proletarijata«.⁹⁾

I u Rezoluciji o političkoj situaciji i zadacima KPJ podvučeno je da će se za ostvarenje svoga programa Partija služiti svima revolucionarnim sredstvima, neodričući se »ni onih najjačih i najtežih«, ali ni »onih, koja danas u revolucionarnoj situaciji imaju dragoceni značaj«.

⁸⁾ Isto, str. 41.

⁹⁾ Isto.

Govoreći zatim dalje o taktici klasnih borbi u fazi klasnih borbi u kojoj se danas nalazi jugoslovenski proletarijat, nabrajaju se i izborne borbe, i parlament i samoupravna tela kao sastavni deo taktičke opredeljenosti i određenosti Komunističke partije Jugoslavije u toj fazi borbe. Drugostepeni značaj ovih sredstava borbe nije proizašao iz njihove male ili velike vrednosti u odnosu na ciljeve klasne proleterske borbe, nego iz njihovog poređenja sa sredstvima oružane revolucionarne borbe proletarijata. Značaj tih sredstava bolje proizilazi iz tačno obeležene svrhe u njihovom korišćenju i prema postizanju svrhe i treba da se vrednuje. Nikada Partija nije mislila da će pomoću glasačkih listića osvojiti političku vlast od buržoazije ili da je debata u parlamentu dovoljna za poboljšanje uslova života i rada siromašnih radnih masa. Pravilno je procenila da je za postizanje ovih ciljeva upotreba krajnjih revolucionarnih sredstava borbe neophodna i da bez njih neće moći da se sruši buržoaska politička vlast niti da se promene uslovi života i rada svih radnih ljudi. Ali, procenjujući da se u ovoj situaciji nisu stekli uslovi za njihovu upotrebu, iako je situacija obeležena kao opšte revolucionarna, posegla je za onim sredstvima borbe kojima se u ovoj fazi klasne borbe najviše može postići za ostvarenje krajnjeg cilja klasne borbe proletarijata, u smislu priprema revolucionarnih snaga za izvršenje svoje revolucionarne uloge i čina. Partija se i ranije o tome izjasnila i tu nije bilo dileme. Parlamentarizam nije sredstvo klasne vladavine buržoazije, Partija se izjasnila protiv buržoaske demokratije, razotkrivajući njenu suštinu, bila je za popularisanje i ostvarenje novih formi proleterske demokratije i vlasti, sovjetskoga uređenja društva i države, za radničke i seljačke sovjetе, mesna veća ili mesne komune, koje je već u »Rukovodnim načelima u opštinskim izborima« početkom 1920. godine podvukla kao organe vlade radnog naroda, i sl. Ovde se možda može govoriti o dobroj ili lošoj proceni situacije, društveno-političkih uslova za svoje delovanje od strane Partije, naročito neposredno posle formiranja Partije i posle »Obznane«, ali se ne može govoriti o lošoj proceni sredstava. Tu zabune nije bilo: Partija je tačno odredila svako sredstvo borbe, prema kriterijumu šta želi i može postići njegovom upotrebom. Možda nije dobro odredila momenat upotrebe pojedinih sredstava, ali je ujedno teško pitanje koliko je to i objektivno i subjektivno i mogla da uradi mlada tek oformljena Komunistička partija Jugoslavije, prva komunistička radnička partija u uslovima konsolidacije buržoaske države i buržoaskog poretka. Pokazujući svoju snagu i preko ovih sredstava borbe, ispoljavajući, negujući i razvijajući klasni karakter te borbe i njene ciljeve preko svog maksimalno komunističkog programa, izazivala je reakcionarnu buržoaziju na iznalaženje jačih prinudnih sredstava borbe i obračuna. Koliko je Partija našla pravnu meru i mesto tim drugostepenim sredstvima borbe (izbori, parlament, samoupravna tela), uklapajući ih u svoj pojam revolucionarnih i komunističkih sredstava borbe, vidi se iz njihovog stalnog povezivanja sa »uvek glavnijim i sigurnijim sredstvima borbe — sa akcijama masa. Ne bi buržoazija reagovala merama »Obznane« i Zakona o zaštiti države na uspehe Partije na opštinskim i parlamentarnim izborima 1920. godine, da je preko drugostepenih sredstava borbe Partija postizala drugostepene rezultate, uklapala se u

sistem buržoaske državnosti, reformistički se prema njemu postavljajući. Reagovala je zato što je Partija tim drugostepenim sredstvima borbe osposobljavala proletarijat i sve radne ljude za upotrebu prvostepenog sredstva klasnoga obračuna — proleterske revolucije i što se to osposobljavanje na takve mere pokazivalo sve više u svakoj sledećoj akciji masa koje je Partija sprovodila. Čak su se u konkretnoj situaciji ta sredstva borbe i njihovi rezultati sve više revolucionisali, zbog snage revolucionarne ideje i poruke koju nose, što se u njihovom prihvatanju i oživotvorenju još više ispoljavalo. Ovo naročito važi za ideju komune i najavu njene konkretizacije kroz pojedine oblike delovanja prvih komunističkih opština. Ta transformacija teoretski nerevolucionarnog sredstva i praktično revolucionisanu akciju, snagom prihvatanja i oživotvorenja ideje nepomirljive klasne borbe, je zbunjivala buržoaziju i grupisala je oko odluke o obračunu sa takvim pokretom.

III

U svetlu ovakvih stavova prema sredstvima borbe za osvajanje političke vlasti od strane radnog naroda treba sagledati i učešće Komunističke partije Jugoslavije na opštinskim izborima 1920. godine. Ujedno to predstavlja i osnovu na kojoj će se preko stavova izraženih u »Podlozi ujedinjenja«, Praktičnom akcijom programu usvojenom na Kongresu ujedinjenja, Rukovodnim načelima u opštinskim izborima, diskusiji povodom učešća Partije na opštinskim izborima, Programu Komunističke partije Jugoslavije usvojenom na Vukovarskom kongresu i Rezoluciji o političkoj situaciji i zadacima Komunističke partije Jugoslavije, takođe sa Vukovarskog kongresa, postaviti i pratiti program sa kojim je Komunistička partija izašla na opštinske izbore u Srbiji avgusta 1920. godine. Oni će biti posmatrani hronološki, po redu pojavljivanja dokumenata u kojima su sadržani, sa ciljem da se oseti i odmah naglasi i kroz vremenski interval i redosled, i upravo na pitanju opštinskih izbora, sva snaga revolucionarnog krila koje je delovalo u okviru Partije i kako je delovalo u tim specifičnim uslovima.

Tek kada se pođe od onoga što je bio početni stav novostvorene radničke partije u pitanju sredstva borbe i pitanju programa opštinske samouprave, čije je usvajanje kompromis revolucionarne struje sa njihovim ranijim nosiocima u ime stvaranja jedinstvene radničke partije, može se sagledati i oceniti značaj onoga što je revolucionarna struja postigla u njihovom transformisanju. Rezultat koji je ta struja postigla je konačni stav Partije i po pitanju sredstava borbe, u okviru kojih je odnos i prema izbornim borbama, i po pitanju programa za opštinske izbore u kome je sadržana i najava partijskog komunalnog programa. Sa stepena programa socijalističke demokratije podigla ih je na stepen komunističkog programa, a ta nova dimenzija koja je pridodana početnim stavovima i u pogledu izborne borbe kao sredstva drugostepenog značaja u klasnoj borbi i u pogledu programa komunalne samouprave ogledala se najbolje na učešću Komunističke partije Jugoslavije na opštinskim izborima 1920. godine i njenom programu za te izbore, kroz koji je najavila i svoj partijski komunalni program. Tu transformaciju početnih stavova koju je izborila revolucionarna struja

u Partiji pratimo kroz pomenuta dokumenta i diskusiju i kroz njenu proveru i potvrdu na opštinskim izborima i praksu prvih komunističkih opština.

U oceni sadržaja programa KPJ za opštinske izbore mora da se pođe od stavova Partije o sredstvima borbe, jer se ovaj program nadovezuje na te stavove, on je izraz stavova o izborima, opštinskim i parlamentarnim, kao sredstvu klasne borbe koje u postojećoj fazi borbe može i treba da se koristi. Taj program je nova revolucionarna dimenzija ovog inače kroz teoriju i dotadašnju praksu nerevolucionarnog sredstva borbe. Tom novom dimenzijom je izbor za opštinske uprave programski usaglašen i osmišljen.

Komunistička partija Jugoslavije na opštinske izbore 1920. godine nije išla sa razrađenim i celovitim partijskim komunalnim programom. »Kako komunalni program Partije ne postoji, to je Izvršni odbor, držeci se platforme Kongresa ujedinjenja i opšte politike Treće internacionale zaključio za predstojeću izbornu borbu sledeća rukovodna načela: ...«. ¹⁰⁾ Da je htela da takav program kao osnovni za opštinske uprave ponudi, da joj je to bio cilj, Partija ga je mogla imati i to na osnovu svog viđenja radničke komune i mesnih veća, koje je kroz dokumenta najavila i usvojila. Ona sebi nije postavila cilj da u vezi sa opštinskim izborima izgradi svoj komunalni program, niti njegovo usvajanje preko podrške koju bi na izborima dobila i njegovo ostvarenje kroz pojedine osvojene opštine i opštinske uprave u okviru buržoaske države. »Komunistička partija Jugoslavije je na opštinske izbore išla sa maksimalnim komunističkim programom (proleterska revolucija, diktatura proletarijata, komunizam) i u njegovom prihvatanju u pojedinim gradovima i selima Srbije preko podrške komunističkih lista odbornika je najveći značaj izbornih aktivnosti i dobrih izbornih rezultata. Partija je jasno postavila da je njen cilj u korišćenju izborne borbe kao sredstva klasne borbe u ovoj fazi i u okviru kapitalističkog poretka propaganda i agitacija za komunistički program i revolucionarno vaspitanje radnih ljudi u cilju priprema za istorijski čin smene postojećeg državnog i društvenog poretka novim društvenim odnosima. U tome se sastojao i izborni program Komunističke partije Jugoslavije za opštinske izbore u Srbiji 1920. godine.

Međutim, u okviru maksimalnog komunističkog programa Partija je najavila i svoj komunalni program, postavila ga na čvrstu osnovu (komunu) i on je sastavni deo maksimalnog komunističkog programa. Partija je najavila komunu (mesnu komunu, radničku komunu, mesno veće) kao samoupravnu zajednicu života i rada ljudi. Istovremeno je toj osnovnoj zajednici života i rada ljudi odredila i mesto u političkoj organizaciji vlasti radnog naroda, jer je ona moguća tek u uslovima postojanja političke vlasti radnog naroda. U okviru punog komunističkog programa (proleterska revolucija, diktatura proletarijata, komunizam), komune nema pre revolucije, kojom se ruši buržoaska vlast i uspostavlja vlast radnog naroda, najpre kroz oblik diktature proletarijata, ukida eksploatacija i uvodi društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju, ali ima odmah posle revolucije, sa uspostavljanjem vlasti

¹⁰⁾ Rukovodna načela u opštinskim izborima, Radničke novine, br. 4, 4. januar 1920. godine.

radnog naroda i novim kvalitetom društvenih odnosa, kao oblik vlasti radnog naroda i najneposredniji izraz novih društvenih odnosa. »Kad politička vlast u državi bude oborena, novoj organizaciji vlasti radnog naroda biće osnovica mesna veća, koja će zameniti današnje opštine.«⁴¹⁾

Iako su komunističke opštine u Srbiji 1920. godine u periodu svog kratkog trajanja delovale sa mnogim elementima komune, marksistički pravilno nađeni komunalni program čija je osnova postavljena kroz maksimalni komunistički program Partije, se i nije mogla ostvariti u okviru buržoaske države. Zato Partija, koja je od toga stava kao osnovnog i pošla, i nije mislila da u osvojenim opštinama stvara »mesna veća kao mesne ekonomske, socijalne i kulturne organe vlade radnog naroda«, jer vlast u buržoaskoj državi i nema radni narod. Komunistička Partija Jugoslavije i nije imala nameru da u okviru buržoaske države ostvaruje svoje viđenje komune kao oblika vlasti radnog naroda, bez obzira na osvajanje pojedinih opštinskih uprava u gradovima i selima. Radni narod komunu može da ostvari u okviru svoje, a ne u okviru buržoaske države. Zato najpre mora da ruši buržoasku državu i da stvori svoju, proletersku državu. Onakve komune kakve je proleterska vlast trebalo i htela da ima, a njihov profil je u svojim dokumentima, Partija ocrtalala i kroz program nudila, se i nisu mogle ostvariti bez proleterske vlasti. Zato je Partija na opštinske izbore išla da propagira i istakne potrebu rušenja buržoaske vlasti, osvajanja političke vlasti od strane radnih ljudi i diktaturu proletarijata, pa tek u tim uslovima i ostvarenje komune kao oblika proleterske vlasti.

»Podloga ujedinjenja«, koja se preko usvajanja programa Srpske socijal-demokratske stranke, čvrsto drži Erfurtskog programa i na osnovu nje izrađen Praktični akcioni program, usvojen na Kongresu ujedinjenja 1919. godine, postavili su osnovu delovanja novoformljene jedinstvene Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista). To znači da je revolucionarna struja u okviru Partije morala od tih usvojenih stavova da pođe i da ih prilagođava svome viđenju klasne borbe i njenih tokova i ciljeva. Na prvi pogled razlike u stavovima i nisu toliko uočljive, naročito kada se porede načelni stavovi i konačna programska orijentacija. Razlike su već uočljivije, čim se pređe na stavove u vezi sa načinom, vremenom i oblikom konkretizovanja načelnih stavova iz programskog dela, koji su sadržani u Praktičnom akcionom programu i Rezoluciji o političkoj situaciji i zadacima KPJ, kao i u diskusiji povodom učešća KPJ na opštinskim izborima. Onda se tek otkrije da se ustvari radi o krupnim načelnim razlikama. Ovakva konstatacija se može da proveriti i najbolje prati upravo na pitanju programa Komunističke partije Jugoslavije za opštinske izbore 1920. godine, polazeći od načelnih stavova o sredstvima borbe, preko uklapanja konkretne izborne borbe sa novom dimenzijom koju joj je dodala revolucionarna struja u te načelne stavove, njihove pravilne primene i cilju priprema subjektivnih snaga za odlučne etape klasnog obračuna, kao i preko stavova o opštinskoj samoupravi do njihove transformacije u stavove o mesnoj komuni i mesnom veću, kao sastavnim elementima punog komunističkog programa.

⁴¹⁾ Isto,

IV

U »Podlozi ujedinjenja«, polazeći od stava da je »borba radničke klase protiv kapitalističkog eksploataisanja neminovno politička borba«, označen je i cilj izbornih borbi i rada u predstavničkim telima kao sredstvima te političke borbe. Ta sredstva treba da se koriste »za socijalističko vaspitanje radnih masa, razvijajući svoj program pred njima, zatim za razotkrivanje klasnih namera buržoazije, za jačanje klasne svesti i zaoštavanje klasnih suprotnosti«. ¹²⁾ »Podloga ujedinjenja« ne dovodi u pitanje učešće Partije u izbornim borbama, učešće Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) na izborima se podrazumevalo. SRPJ (k) će uzimati učešće i u predstavničkim telima, ali će o tome u konkretnim prilikama odlučivati Kongres ili referendum. I Statut Partije usvojen na Kongresu ujedinjenja predviđa Kongres ili referendum kao način donošenja važnijih, principijelnih odluka. ¹³⁾

Kada se pređe na Praktični akcioni program sa Kongresa ujedinjenja, onda se još više prepoznaju stavovi socijalne demokratije kao dotadašnjeg jedinog političkog predstavnika radničke klase, od kojih se novi politički radnički pokret još nije sasvim odvojio.

U prvom delu toga Akcionog programa »Politička organizacija« SRPJ (k) stavlja sebi u neposredni zadatak borbu za politička prava i slobode njihove i garancije. Tu borbu predviđa u postojećim društvenim i državnim okvirima i polazeći od njih. Među njima se naročito ističe zahtev za potpuno slobodnim izborima na osnovu opšteg prava glasa sa proporcijom za celu zemlju i za svako samoupravno telo. U tome delu sadržan je i zahtev za najširoom samoupravom u oblasti, okrugu i opštini, takođe u postojećim okvirima buržoaske države.

Međutim, iako je novoformljena jedinstvena radnička partija očekivala izborne borbe za Ustavotvornu skupštinu, pa svoje stavove o izbornim borbama, parlamentarnim sredstvima svoje borbe i učešću u predstavničkim telima s tim usaglašavala, prve izborne borbe imala je da prihvati u okviru lokalnih predstavničkih tela. Tu je situacija nametnula potrebu izjašnjavanja o očešću na opštinskim izborima, načinu njihovog organizovanja i sprovođenja, kao i izbornog programa Partije, jer se Kongres o tome nije mogao neposredno izjasniti. Iako su polazni stavovi u tome izjašnjavanju bili na Kongresu ujedinjenja već prihvaćeni kompromis između reformističke i revolucionarne struje, baš zato što je revolucionarna struja preko partijskog rukovodstva bila u mogućnosti da homogenije deluje posle Kongresa, doći će do izražaja pravilna marksistička orijentacija o učešću na opštinskim izborima i programu za te izbore. Ona će prevazići od socijalne demokratije nasledeni reformizam u pogledu taktike borbe i, što je značajnije, najavom komune i onaj, za jednu radničku avangardnu partiju, neprihvatljivi program najšire opštinske samouprave u okviru postojeće buržoaske državnosti, takođe nasleden od socijalne demokratije.

To prevazilaženje se najpre ogleda u određivanju referenduma o učešću ili neučešću Partije na opštinskim izborima kao načinu donošenja odluke o tome. To je izraz shvatanja revolucionarnog krila o po-

¹²⁾ »Podloga ujedinjenja«, Istorijski arhiv KPJ, Kongresi i zemaljske konferencije KPJ, 1919—1932, Tom II, Bgd, str. 13.

¹³⁾ Isto

trebi stvarno demokratskog izjašnjavanja članstva Partije radi povezanosti akcija sa bazom koja treba da ih nosi i primi kao svoje, na čemu se verovatno insistiralo još kod usvajanja Statuta Partije na Kongresu ujedinjenja. Zajedno sa sprovođenjem partijskog referenduma, tekla je i diskusija na stranicama partijskog lista »Radničke novine« o pitanju učešća ili neučešća Partije na izborima za opštinske uprave, kao i izrada »Rukovodnih načela u opštinskim izborima«.

Stavovi izraženi u većem delu diskusije su naročito važni zbog nove revolucionarne dimenzije koja je vezana za izbornu borbu i parlamentarnu akciju kao sredstvima borbe radnih ljudi za pravednije i bolje uslove života i rada. Ali ona nije mogla biti deklarativna, ona je tim sredstvima borbe pridodana preko programa sa kojim će se ići na izbore. Ona je sadržana u odgovoru na pitanje da li radnička avangarda, Partija, treba da učestvuje na izborima za opštinske uprave koje organizuje buržoaska vlast u sopstvenoj državi i šta ona time može postići. Sve više se formulisalo kao osnovno pitanje: hoće li i za koliko Partija biti bliža mogućnostima za ostvarenje cilja koji je sebi postavila ako učestvuje na opštinskim izborima i sa kojim programom treba da učestvuje da bi bila bliža tome cilju. U odgovoru na ta pitanja su delovanjem partijskog rukovodstva, u kome su većinu činili pripadnici revolucionarne struje, spojeni metod i sadržaj revolucionarne struje, spojeni metod i sadržaj revolucionarne borbe radnih ljudi, u kome spajaniu je sadržaj učinio uticaj na metod, osmislio ga, revolucionisao ga. Nije izborna borba avgusta 1920. godine sprovedena radi izbornih rezultata, nego u cilju priprema i revolucionarnog vaspitanja masa za odlučniju fazu klasnih borbi. Mislim da taj revolucionarni stav u pitanju izbornih borbi kao sredstava klasne borbe najbolje izražavaju prilozi Filipa Filipovića,¹⁴⁾ Sime Markovića, Živote Miljkovića, Koste Novakovića i Živka Jovanovića.¹⁵⁾ toj diskusiji, bar što se tiče sadržaja izbornih borbi za opštinske uprave, pa će se on preko tih priloga i prezentirati.

Polazeći od konkretnih uslova, nakon promena u spoljno-političkoj situaciji, u kojoj su ranije Partiji »burni događaji u susedstvu nametali naročite internacionalne dužnosti, kada je trebalo na osnovu rezolucija našega Kongresa braniti tekovine mađarske i ruske revolucije«, Filip Filipović sada uočava novu dužnost Partije: »stvaranje i jačanje našeg partijskog organizacionog jedinstva«. To »letòs nismo mogli obavljati u dovoljnoj meri«. U cilju jačanja organizacionog jedinstva treba iskoristiti svaku priliku. Takva prilika su sada opštinski izbori, koji mogu »poslužiti da naše organizacije pojačamo tamo gde postoje i da ih osnivamo tamo gde ih nema«. Na opštinskim izborima treba učestvovati, jer »neiskoristiti ovu priliku značilo bi da je naša Partija nesposobna da vrši organizaciju radnih masa pomoću stvarnih, opipljivih i konkretnih pitanja komunalne politike«.

Dalje, Partija na opštinskim izborima treba da učestvuje i zbog toga što su oni prilika za političko prosvetčivanje radnih masa. »Opš-

¹⁴⁾ F. Filipović, *O opštinskim izborima*, Izabrani spisi, knj. II, Kultura, Bgd, 1962, str. 454—456.

¹⁵⁾ Njihovi stavovi biće navedeni prema: M. Nikolić, *Komunistička partija Jugoslavije na opštinskim izborima u Srbiji avgusta 1920. godine*, Istorijski glasnik, br. 1/1964, str. 99—141.

tinski izbori stvaraju našoj Partiji lokalne političke tribine koje će iskorišćavati naši izabrani drugovi — opštinski odbornici — u cilju političkog prosvjećivanja radnog naroda«. Političko prosvjećivanje i vaspitanje radnih ljudi vrši se kritikom buržoaske vladavine u opštinama, propagandom i agitacijom za zahteve koje Partija postavlja.

Cilj učestvovanja Partije na opštinskim izborima sekretar Filipović je odredio i negativnom formulacijom: »Naš cilj ne treba da bude osvajanje opština niti ulazak u opštinske odbore po svaku cenu. Opštine nisu organi radničke demokratije, već su buržoaske ustanove kroz koje vladajuće kapitalističke klase sprovode svoju komunalnu politiku. Prema tome, ulazeći u opštinske odbore naši drugovi ne treba da se zavaravaju nikakvim iluzijama i planovima o pozitivnom stvaralačkom radu u tim ustanovama«. U opštinskim odborima »oni će imati položaj kritičara, propagandista i agitatora«, koristeći svaki primer da očigledno masama pokažu ništavilo buržoaske vladavine i igru koja se vodi iza leđa opštinskih odbora.

Rezimirajući svoje stavove Filipović konstatuje: »Dakle, u izbore treba ići, ali bez kompromisa... Ulazak u opštinske odbore bez velikih iluzija o stvaralačkom radu. Naš glavni zadatak treba da bude: bespoštedna kritika buržoaske vladavine i agitacija za naše ideje«. Rezimirajući Filipovićeve stavove, dodajmo: izborna borba kao sredstvo osposobljavanja radnih masa za revolucionarne društvene promene, a ne opštine kao sredstvo osvajanja vlasti od strane radnih ljudi u okviru buržoaske države.

Prilozi diskusiji ostalih pomenutih partijskih i sindikalnih funkcionera, učesnika u diskusiji, koji su se takođe zalagali da Partija učestvuje u opštinskim izborima sa ciljem daljeg jačanja klasne borbe su odredili izborni program Partije za opštinske izbore. Sima Marković polazi od toga da Partija mora, nasuprot parlamentu i opštini kao instrumentima buržoaske vladavine, da propagira institucije proleterske vlasti. One »treba da posluže najpre kao podloga za revoluciju, kao oružje za oslobođenje proletarijata, a posle revolucije kao organi za društveni preporodaj na komunističkoj osnovi«. ¹⁶⁾ Zalaže se za sovjetu i diktaturu proletarijata, koje institucije treba u izbornoj borbi popularisati.

Maksimalni komunistički program, prema Životi Milojkoviću, treba da bude izborni program Partije na opštinskim izborima: »Mi idemo u izbore da propagiramo naše revolucionarne ciljeve, da popularišemo revoluciju, mi idemo u mase da im kažemo da je slom kapitalizma neizbežan, da je proleterska revolucija u stanju da spase narodne mase od ropstva i bede u kojoj sada žive«. ¹⁷⁾ Konkretniji je, što se programa izborne borbe tiče, Kosta Novaković. Po njemu, jedini zadatak Partije na izborima za opštinske uprave je da »propagira svoj krajnji cilj, da revolucionariše mase i populariše svoje organe borbe — sovjetu«. ¹⁸⁾ Pogledu na nov način upotrebe starih sredstava borbe daje Živko Jovanović. U njegovom prilogu sadržan je ujedno i izborni program: »Mi ćemo izbornu borbu upotrebiti kao revolucionarno komunističko oružje. Mi će-

¹⁶⁾ Isto, str. 104; »Radničke novine«, 25. decembar 1919.

¹⁷⁾ Isto, str. 104; »Radničke novine«, od 25. decembra 1919.

¹⁸⁾ Isto, str. 107; »Radničke novine«, 2. januara 1920.

mo izaći sa maksimalnim programom, sa otvorenim i glasnim parolama: za revoluciju, za rušenje buržoaskog poretka, za nasilno otimanje vlasti, za diktaturu proletarijata, za komunizam«.19)

»Rukovodna načela u opštinskim izborima« su sasvim pravilno postavila i upotrebu izborne borbe kao sredstva klasne borbe i izborni program Partije, najavljujući kroz izborni program i osnovu partijskog komunalnog programa. Izvršni odbor Centralnog partijskog veća Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) je u izradi rukovodnih načela za opštinske izbore pošao od platforme Kongresa ujedinjenja i opšte politike Treće internacionale. Osnovni zahtev koji treba u izbornoj borbi istaći na prvo mesto jeste: »Sva vlast radnom narodu u varoši i na selu, organizovanom u radnička i seljačka veća; opšta obaveza rada umesto rada jednih i lenjstvovanja drugih; oslobodilački i blagotvorni socijalizam, komunizam, namesto kapitalizma koji duhovno porobljava, materijalno pljačka, moralno i politički uništava.«

Organizacije su dužne da istaknu partijske kandidatske liste i da za njih »partijskim izbornim programom« agituju, jer će samo takve liste Partija smatrati kao svoje. Pokrajinski izvršni odbori, koji neposredno rukovode izbornim borbama, »imaju oglasiti svaku onu listu za nepartijsku... za koju se ne bude agitovalo potpunim partijskim programom«. Osim toga, »kandidati na partijskim listama mogu biti samo poznati članovi naše Partije, koji su svojim dosadašnjim radom u našim sindikatima i partijskim organizacijama dokazali da naš program razumeju i da su voljni i sposobni da se za njegovo ostvarenje bore«. Posle ovog načelnog izjašnjenja o kandidatima na komunističkim listama odbornika i izbornog partijskom programu, bliže se razrađuje izborni program Partije.

U Rukovodnim načelima je puni, maksimalni komunistički program, koji predstavlja osnovu izbornog programa Partije, istaknut kroz sledeću formulaciju: »Nasuprot kapitalističkom poretku nejednakosti, ropstva i užasne bede masa, mi hoćemo da stvorimo društvo slobodnih i jednakih fizičkih i duhovnih radnika u varoši i na selu. Ova velika promena, od koje zavisi sva budućnost i sreća čovečanstva, može se izvesti samo tada kad podčinjene radne narodne mase postanu isključivi politički gospodar društva i svoju svevlast, diktaturu, upotrebe na to da unište privatni kapitalizam, da sva materijalna bogatstva, sva sredstva za proizvodnju i promet oduzmu iz ruku privatnih neradnika i organizuju društvo zajedničkog rada i ekonomske jednakosti«.

U okviru maksimalnog komunističkog programa u Rukovodnim načelima je posebno naglašena nužnost rušenja buržoaske vlasti u državi i preuzimanje političke vlasti od strane radnog naroda varoši i sela. Upravo na ovome delu maksimalnog komunističkog programa, po prirodi stvari, je i izvršena najava partijskog komunalnog programa. Tu će se preko razlike između opštine i mesne komune ili mesnog veća naći i mesto komune u političkoj organizaciji vlasti radnog naroda, jer komune i nema pre revolucije, ali je ima čim vlast u državi preuzme radni narod, ima je već u diktaturi proletarijata.

19) Isto, str. 107, »Radničke novine«, 28. decembar 1919.

Klasa koja u društvu i državi vlada teži da opštinu učini organima svoje klasne vladavine, sužavajući delokrug opštinske samouprave i samostalnosti. U buržoaskoj državi sve opštine bez obzira na veličinu njihove samouprave su ustanove za obezbeđenje klasne vladavine buržoazije. Zato je »dok traje klasna vladavina buržoazije u državi, nemoguće pretvoriti opštine u organe za klasno oslobođenje radnog naroda«. Državna vlast će zakonima i naredbama suzbijati svaki rad u opštini protiv klasne vladavine buržoazije. Neophodno je potrebno zbog toga da radni narod u varoši i na selu zavlada političkom vlašću u državi, da obori političku vlast buržoazije u državi i oformi novu organizaciju vlasti radnog naroda. I tu, u toj novoj organizaciji vlasti radnog naroda, Rukovodna načela vide ulogu i značaj mesnih veća ili mesnih komuna, kao zamenu za današnje opštine. »Kad politička vlast buržoazije u državi bude oborena, novoj organizaciji vlasti radnog naroda biće osnovica mesna veća, koja će zameniti današnje opštine«. Tek kada radni narod varoši i sela zavlada svom političkom vlašću u državi, može »mesne komune pretvoriti u svoje organe«.

U daljem tekstu: »Rukovodnih načela u opštinskim izborima« u posebnim odeljcima obeležavaju se zadaci mesnih veća koje će ona »kao mesni kulturni, ekonomski i socijalni organi vlade radnog naroda« imati da izvrše. Mesna veća će »sarađivati na državnim zadaćama«, a posebni zadaci mesnih veća su predviđeni u oblasti komunalne privrede, organizaciji narodne ishrane, staranja za stanove, kao i posebne higijenske i sanitarne, socijalne i prosvetne dužnosti. U posebnom odeljku (devetom) obeleženi su i finansijski izvori za rad mesnih veća. »Dužnost partijskih organizacija je da u izbornoj borbi upoznaju radne narodne mase sa zadaćama koje u oblasti uprave mesna veća imaju da vrše.«

Kada se bliže pogledaju dužnosti mesnih veća, naročito neke od njih, mora se konstatovati da to Izvršni odbor Centralnog partijskog veća i ne predviđa kao program koji treba u opštinama i opštinskim upravama čim ih komunisti osvoje da se ostvari. To i nije program opštinske samouprave, program rada Partije u opštinama i opštinskim upravama u okviru postojeće buržoaske države, nego izborni program Partije za opštinske izbore, ono što Partija nudi da u određenim uslovima ostvari. Ono što je predviđeno da mesna veća treba da ostvare i nije moguće ostvariti u okviru buržoaske države, bez prethodnog preuzimanja vlasti u državi od strane radnih masa. Bez političke vlasti radnog naroda nema ni mesnih veća, ni vlade radnog naroda mesnih veća, ni radničkih i seljačkih veća, ni radničkih komuna, ni seoskih i varoških komuna, ni mesnih komuna, ni potrošačkih zadruga radnika, ni komunalnih radionica, koje je sve termine Izvršni odbor upotrebio razrađujući bliže zadatke mesnih veća.

Nema ih i nisu ostvarljivi ne samo terminološki, nego ni po svojoj sadržini rada, po zadacima koje treba da vrše:

— »Radi obezbeđenja vlasti mesnog veća i održavanja javnog porotka, pod rukovodstvom veća, izvršiti naoružanje radnog naroda«

— »Vlada radnog naroda mesnih veća biće važan organ oslobođenja radničke klase od eksploatacije«

— »Vlada radničkih i seljačkih veća ima da izvrši eksproprijaciju buržoazije, tojest, da sredstva za proizvodnju i promet učini opštom svojinom radnog naroda«

— mesno veće će se starati »da stvara i potpomaže stvaranje seoskih komuna, tj. zajedničkog rada i snabdevnja razmenom proizvoda sa varoškim komunama«

— Radnička komuna je dužna: da seosko stanovništvo snabdeva inventarom, stokom, alatima i spravama za rad«

— »Sve svoje potrebe i potrebe stanovništva opština ima da izrađuje u svojim sopstvenim radionicama, u čijoj će upravi učestvovati i radnici preko svojih poverenika«

— »Mesno veće treba da ima pravo konfiskovanja svih predmeta prve potrebe ukoliko su u svojini privatnih.«

— »U pogledu uslova rada mesne komune moraju uvek prednjačiti sa svojim preduzećima.« Isto tako i komunalne radionice.

— »Radnička komuna koja će neposredno organizovati proizvodnju svesno će težiti unapređenju rada i pretvaranju njegovom u zadovoljstvo za radnika«

— »Sve vrste posrednih poreza moraju biti ukinute«

— »Nastava nereligiozna, sa ciljem da vaspita društvu zdrave i spremne radnike«.

I još mnogo naznačenih zadataka se takođe ne može ostvariti bez obaranja vlasti buržoazije. Ne može, jer »danas, kad osiroteli narodi grcaju u nemaštini i očajanju, drže velikosrpski kapitalisti, koristeći se oružanom državnom silom, sve što imaju privrednih bogatstava u svojim rukama i dele ih kako sami hoće, a privredni život obnavljaju samo tada i utoliko, ukoliko je njima obezbeđeno da dođu do tuđeg besplatnog rada i velikog profita«. Buržoazija koja u svojoj državi ima na raspolaganju žandarmeriju i vojsku, reaguje i na najmanji organizovani pokušaj da se makar osnovni uslovi života i rada radnih ljudi poprave, da se sačuva goli život. Za ugušenje štrajkova i obustava rada, čak i za sprovođenje zabrana prvomajskih radničkih proslava, koristi se državna sila koju buržoazija uvek ima na raspolaganju. I uvek će je koristiti u cilju očuvanja svoje vlasti i države. Zato je klasni obračun sa njom nužan i moguć jedino preko revolucionarnih akcija naoružanog naroda.

Na kraju Rukovodnih načela Izvršni odbor Centralnog partijskog veća nije ostavio otvorenom dilemu u vezi sa izbornim programom i komunalnim partijskim programom. »Iz iskustva koja ćemo u ovim izborima imati, biće odlukom Kongresa stvoren partijski komunalni program«. Partijske organizacije i njihovi predstavnici, ulazeći u opštinske odbore ili uzimajući opštinske uprave, rukovodiće se u svome radu »napred izloženim principima i razvijace u istom smislu borbe radničkih i seljačkih masa i van opštine«.

Odluke i stavovi Partije sadržani u dokumentima sa drugog Kongresa održanog u Vukovaru juna 1920. godine su dalji uspeh revolucionarne struje u izgrađivanju marksističkog odnosa prema sredstvima klasne borbe, upravo preko sadržaja koji se za pojedina sredstva borbe vezuju. U vezi s tim treba sagledati upotrebu i sadržaj izbornih borbi i

parlamentarnog rada kao sredstava borbe, jer se ta sredstva prema dokumentima sa Vukovarskog kongresa nalaze na višoj stepenici programske revolucionarne opredeljenosti Komunističke partije Jugoslavije. Stavovi u vezi s njima su dogradnja njihove revolucionarne dimenzije, i po formi i po sadržini i ciljevima koji se njima žele postići.

Program KPJ ne deli više sredstva borbe na revolucionarna i ona koja to nisu, za nju kao revolucionarnu radničku partiju sva su sredstva revolucionarna. S obzirom na stepen i fazu klasne borbe ona se opredeljuje za pojedina revolucionarna sredstva borbe. »Revolucionarna epoha zahteva od proletarijata da primenjuje takva borbena sredstva koja grupišu svu njegovu energiju, koja uvlače široke proletherske mase u velike borbe, u akcije koje se završavaju otvorenim sukobom sa buržoaskom državom«. ²⁰⁾ Socijalizam se ne može ostvariti kompromisom sa buržoazijom i zbog toga radnička klasa stupa aktivno u pokret i svoju borbu vodi i svršava angažovanjem masa. »Zbog toga sva druga sredstva koja u mirnoj eposi stoje u prvom redu klasne borbe u akutnom periodu revolucije prema pokretu masa dobijaju podređeni značaj«. ²¹⁾ U ta sredstva spadaju upotreba predstavničkih tela i političkih prava i sloboda, koje buržoazija daje narodnim masama da bi ih obmanula.

Svoju borbu za osnivanje političke vlasti proletarijat vodi »svim političkim i privrednim sredstvima koja mu stoje na raspoloženju«. Predstavnička tela u buržoaskoj državi proletarijat će iskorišćavati »za propagandu partijskog programa, raskrivanje klasnih suprotnosti, revolucionarno vaspitanje proletarijata i razvijanje revolucionarnih energija«. ²²⁾

U Programu KPJ, s obzirom na već ranije izraženi stav da Partija treba da učestvuje na izborima za predstavnička tela i s obzirom na učešće Partije u opštinskim izborima u Hrvatskoj i Sloveniji, odnos Partije prema učešću u daljim izbornim borbama određen je na negativan način: »Partijski kongres ili referendum članova Partije odlučuje kad i u kojim izborima Partija ne treba da uzima učešće.« ²³⁾

U Rezoluciji o političkoj situaciji i zadacima KPJ je u odnosu na Praktični akcioni program napravljen veliki zaokret. Nema raskoraka između Programa Partije i njenih neposrednih zadataka u konkretnim političkim uslovima delovanja, koji se oseća između Podloge ujedinjenja i Praktičnog akcionog programa. Osnovni zadaci Komunističke partije Jugoslavije su podređeni ostvarenju programa u konkretnim uslovima, reklo bi se kao prva faza ostvarenja programa Partije. Zato se u osnovne zadatke Partije ubraja komunistička propaganda otvorenim komunističkim parolama i punim komunističkim programom, što se u konkretnim uslovima može ostvariti. Zadatak je Partije, dakle, »da celom radnom narodu ove zemlje i rečju i borbama koje će voditi unosi saznanje da za njega nema drugog izlaza iz ove očajne situacije do proletherske revolucije, diktature proletarijata i komunizma«. ²⁴⁾ Partija treba, u du-

²⁰⁾ Program KPJ, Istorijski arhiv KPJ, tom II, str. 36.

²¹⁾ Isto.

²²⁾ Isto, str. 37.

²³⁾ Isto.

²⁴⁾ Rezolucija o političkoj situaciji i zadacima KPJ, Istorijski arhiv KPJ, tom II, str. 41.

hu svoga programa i principa Treće internacionale, »sa uvećanom energijom i svima komunističkim sredstvima borbe« da radi na revolucionarnom vaspitanju masa i razvijanju revolucionarnih energija, sa ciljem da proletarijat priprema za izvršenje njegove istorijske uloge: obaranje kapitalističkog poretka i zasnivanje proleterske diktature i komunizma. U istom cilju Partija će, »nasuprot lažnoj buržoaskoj demokratiji i bankrotiranom parlamentarizmu« isticati i popularisati nove forme proleterske demokratije i sovjetskoga uređenja društva i države, odnosno »radničkih i seljačkih sovjeta oprobanih i najboljih stava proleterske diktature«. ²⁵⁾)

Kada se ovako ciljno postave osnovni zadaci KPJ u fazi klasnih borbi u kojoj se tada jugoslovenski proletarijat nalazio (revolucionarno vaspitanje i razvijanje revolucionarnih energija), onda je to takođe faza ostvarenja njenog punog komunističkog programa, odnosno priprema revolucije kao najjačeg i najtežeg sredstva klasne borbe radnog naroda za nove, pravednije društvene odnose. Bez tih priprema i izgrađivanja subjektivnih snaga nema i ne može biti ni proleterske revolucije, a Partija je pristupila upravo njihovom sprovođenju, ciljno ih tako i postavljajući.

Postavljajući sebi na Vukovarskom kongresu te zadatke, Partija je, u istom aktu o političkoj situaciji i zadacima, odredila i sredstva te borbe: »U borbi za ostvarenje svoga programa KPJ će se služiti svima revolucionarnim sredstvima, prema prilikama i potrebama. Ona se ne odriče ni onih najjačih i najtežih, kao ni onih koja danas u revolucionarnoj situaciji imaju drugostepeni značaj. U fazi klasnih borbi u kojoj se danas nalazi jugoslovenski proletarijat, KPJ će iskoristiti i izbornu borbu i parlament i samoupravna tela«. ²⁶⁾) Opet je podvučeno da će Partija izbore i izborne borbe iskorišćavati za svoju revolucionarnu propagandu.

Kako su Rukovodna načela prethodila Kongresu (početak 1920. godine) i naročito posle prve provere prihvatanja i podrške izbornog programa na opštinskim izborima u Hrvatskoj i Slavoniji, Rezolucija o političkoj situaciji i neposrednim zadacima KPJ je način sprovođenja opštinskih zbora i ulazak u samoupravna predstavnička tela koji je Rukovodnim načelima propisan, prihvatila i za dalje opštinske izbore. ²⁷⁾)

Na taj način iz celokupnog rada Partije do Vukovarskog kongresa izvučena je i u čvrste programske okvire revolucionarne radničke partije sastavljena ona dotadašnja delatnost koja je već bila tako usmerena, a prevaziđeno i zanemareno ono što je smetalo ili opterećivalo čvrstu revolucionarnu orijentaciju Partije.

Prateći dakle aktivnost i stavove Partije u pripremanju učešća na izborima za opštinske uprave 1920. godine do Kongresa ujedinjenja, preko diskusija u »Radničkim novinama«, Rukovodnih načela u opštinskim izborima i dokumenata sa Vukovarskog kongresa, ustvari smo pratili nastanak političkog izbornog programa Partije, sa kojim će Partija učestvovati na opštinskim izborima. Pratili smo njegovo izrastanje preko procesa revolucionisanja početnih stavova koje je nosila revo-

²⁵⁾ Isto.

²⁶⁾ Isto, str. 42.

²⁷⁾ »Radničke novine«, br. 230, 26. septembar 1920.

volucionarna struja i koji je konačno oblikovala kao program koji označava i omogućava pripreme za prvu fazu maksimalnog komunističkog programa — revoluciju. U opštinske izbore 1920. godine Partija je ušla sa svojim punim komunističkim programom kao političkim izbornim programom, a u okviru njega je najavila i svoj partijski komunalni program, s obzirom da je povod izradi izbornog programa Partije bilo nježno učešće u opštinskim izborima. Uopšte ovaj period legalnog rada Partije odlikuje se pravilnom postavkom da je u svakoj akciji Partije njen program, i konkretni program akcije, da ona svaku akciju sagledava kao fazu ostvarenja svoga konačnog programa i cilja.

Ovakav partijski izborni program čije smo izrastanje i formulisanje pratili je prihvaćen i prisutan i u predizbornoj aktivnosti mesnih partijskih organizacija. U svojim proglasima, plakatima, govorima pojedinih partijskih funkcionera naglašen je maksimalni komunistički program kao izborni program pojedinih mesnih partijskih organizacija. On je najbolje i najčešće prezentiran preko kritike buržoaskog sistema vladavine, što se u pojedinim gradovima konkretizovalo kao kritika rada dotadašnjih opštinskih uprava i njihovih nastojanja i mera na prenošenju tereta na najsiromašnije slojeve gradskog življa. Skoro redovno se u ovim dokumentima podvlači nepostojanje razlika u ponašanju dotadašnjih opštinskih uprava različite partijske pripadnosti, jer su sve one bile eksponenti pojedinih slojeva buržoaske klase.

Politički izborni programi pojedinih mesnih partijskih organizacija su na liniji partijskog izbornog programa sadržanog u Rukovodnim načelima i potvrđenog dokumentima sa Vukovarskog partijskog kongresa. Oni su realizacija partijskog izbornog programa. Sa takvim izbornim programima, prilagođenim mesnim prilikama i uslovima, su pojedine mesne organizacije Partije izašle na izbore i pobedile.

Taj izborni program Partije za opštinske izbore 1920. godine nije u celini, niti je to mogao biti, pretočen u programe rada pojedinih opštinskih uprava koje su komunisti osvojili. Već je više puta istaknuto u kojim društvenim i političkim uslovima je moguće ostvarenje toga programa.

U pojedinim opštinskim upravama koje su komunisti osvojili izrađen je program rada komunističkih opštinskih uprava. Ti konkretni programi rada komunista u opštinama su polazili od izbornog partijskog programa i izbornog programa konkretne mesne partijske organizacije, predstavljaju konkretizaciju onih delova izbornog programa koji su se u konkretnim uslovima mogli ostvariti. Oni su puni konkretnih komunalnih problema i potreba pojedinih opština koje su komunisti osvojili. Uopšteno posmatrano, konkretizacija tih programa se ogledala u tome da su nove opštinske uprave svoj rad maksimalno usmeravale u korist eksploatisanih slojeva.

Ti programi rada komunista u pojedinim osvojenim opštinama mora da se odvoje od izbornog programa, a njihova analiza otvara novu temu istraživanja, koja prevazilazi okvire ovog rada. Polazna osnova u tim istraživanjima je takođe jedan dokumenat Partije, koji je nastao kao rezultat pravilne orijentacije Partije da komunisti u opštinama treba da istaknu svoje programe rada, da budu realni u mogućnostima za njihovo sprovođenje u konkretnim uslovima i da preuzmu sve mere

koje do njih stoje na njihovom sprovođenju. Radi se dokumentu »Praktična uputstva za rad komunističkih predstavnika u opštinama«, nastalom na savetovanju sa predstavnicima svih komunističkih opština u Beogradu. Taj dokument kao i konkretni programi rada pojedinih komunističkih opština su obeležavali granice delovanja komunista u okviru postojeće opštinske samouprave koja je zakonima određena i šire, u buržoaskim državnim okvirima. Partija nije u izbore ni ušla sa velikim iluzijama u pogledu promene stanja u opštinama a ni u pogledu svog stvaralačkog rada u njima. Ona je jasno obeležila da tih promena i nema bez promena nosioca političke vlasti, bez stvaranja sopstvene države. Ali, ono što je i u ovom slučaju revolucionarna dimenzija, koju Partija dosledno provlači kroz sve svoje akcije vezane za opštinske izbore i rad u opštinama, je naglasak na stalnom korišćenju komunističkih opština i njenog rada s jedne strane u cilju agitovanja i širenja komunističkih ideja i zahteva, a s druge strane, u cilju stvaranja i korišćenja rada komunističkih opština kao iskustvene osnove za organizaciju buduće proleterske države.

Komunistička partija Jugoslavije je na opštinske izbore u Srbiji 1920. godine izašla sa maksimalnim komunističkim programom kao svojim izbornim programom. U okviru takvog izbornog programa izvršena je najava partijskog komunalnog programa, što je već više puta istaknuto. Taj program u celini je dobio podršku na izborima i u tome je značaj uspeha Partije na opštinskim izborima u mnogim gradovima i selima Srbije.

U vezi sa najavljenim komunalnim partijskim programom, koja je najava izvršena kroz komunu kao osnovnu zajednicu života i rada, ljudi u političkoj organizaciji proleterske vlasti, postavlja se pitanje koji su elementi doprineli da on bude tako široko prihvaćen i u kojoj je meri taj program, s obzirom na tradicionalnu borbu srpskog naroda za opštinsku samoupravu u XIX i početkom XX veka, dogradnja progresivnosti programa te borbe u novim društvenim i političkim uslovima. Odgovor na ova pitanja je ujedno bitan element snage Partije izražene i u domenu borbe za opštinsku samoupravu, koja se ogleda u njenom podizanju do nivoa komunalnoga uređenja samoupravnih društvenih odnosa, kao nađenog najprogresivnijeg oblika zajednice života i rada ljudi.

Ako se u sklopu ukupnog tumačenja izbornog uspeha Partije u osvajanju pojedinih opštinskih uprava u Srbiji posebno ističe tradicija borbe za opštinsku samoupravu u Srbiji u XIX i početkom XX veka, to nije zbog toga što se želi da umanju doprinos mnogih drugih elemenata toga uspeha, od kojih se teško može i tradicija odvojiti i posebno posmatrati, nego zato što se želi da istakne uticaj tradicionalne borbe srpskog naroda za opštinsku samoupravu na opredeljenje građana koji su glasali za komunističke liste odbornika da svoju borbu povežu i nastave preko usvajanja maksimalnog komunističkog programa Partije, u sklopu koga je i komuna kao nova stepenica na uzlaznoj liniji razvitka prakse samoupravnog organizovanja društva. Ili, još bolje, da se istakne koliko je ta borba doprinela da se politički program KPJ shvati i prihvatiti kao jedino mogući dalji put razvitka društvenih odnosa.

Faze u okviru tradicionalne borbe srpskog naroda za opštinsku samoupravu u Srbiji XIX i početkom XX veka omeđene su političkim programom narodne samouprave i narodnog suvereniteta Svetozara Markovića, radikalizmom radikalne stranke pre nego što će u Timočkoj buni ostati bez njega i najavom novih društvenih snaga krajem XIX i početkom XX veka koje će, pored ostalog, oko programa najveće moguće mere opštinske samouprave i samostalnosti okupiti politički predstavnik tih novih društvenih snaga — Srpska socijaldemokratska stranka. Ujedno su to međaši i svake sledeće etape u izgradnji progresivnog koncepta samoupravnog organizovanja društva.

Nova etapa u izgrađivanju toga koncepta počinje najavom osnovice partijskog komunalnog programa, koja se uklopila u maksimalni komunistički program Partije, odnosno iz njega proizašla. Kvalitativno novi program te borbe Komunistička partija Jugoslavije je izgradila objedinjavajući sve dotadašnje progresivne tendencije — politički program Svetozara Markovića i njegovo viđenje narodne samouprave kao osnove narodnog suvereniteta, ideju i praksu Pariske komune, radikalizam kao politički program radikalne stranke pre Timočke bune, ideološki i praktični poraz buržoaskoga viđenja i koncepta lokalne samouprave u Srbiji krajem XIX i početkom XX veka i njegove posledice, najavu novih društvenih snaga kao nosioca društvenog razvitka i preobražaja, kao i praktične i teoretske rezultate takvih borbi u opštim razmerama progresivnog društvenog razvitka.

Takva programska osnovica predstavlja prevazilaženje dotadašnjih napora u nalaženju najadekvatnije forme samoupravne organizacije društva. Nju su svakako odredili prvenstveno društveni uslovi za njeno sagledavanje i oblikovanje, postavljanje i prihvatanje, ali su je omogućili i prethodni napori u traganju za takvom formom.

Dr ŠLOBODANKA STOJICIC
professeur agrégé

LE PROGRAMME DU PARTI COMMUNISTE DE YOUGOSLAVIE POUR LES ELECTIONS MUNICIPALES EN SERBIE EN 1920

R é s u m é

La victoire du Parti communiste de Yougoslavie aux élections municipales dans un grand nombre de villes et de villages de Serbie en 1920 représente un succès éclatant de la jeune avant-garde ouvrière dès le commencement de son activité politique. Quand en 1920 le régime monarco-unitariste du royaume des Serbes, Croates et Slovènes s'est permis d'organiser les premières élections dans l'Etat uniforme nouvellement foré, c'était la première occasion pour que la volonté du peuple s'exprime dans les conditions socio-économiques et politiques spécifiques. A cette époque les partis politiques bourgeois n'étaient pas les seuls qui liaient à leurs programmes les espoirs du corps électoral. Le jeune Parti communiste de Yougoslavie s'est de même présenté aux élections pour les conseils municipaux avec ses listes communistes de conseillers et son entier programme communiste, afin de procéder à sa propre vérification et à se confirmer comme avant-garde ouvrière.

La question du programme du Parti communiste de Yougoslavie pour les élections municipales en Serbie en 1920 est examinée en se basant sur les opinions exprimées dans le «Fondement de l'unification de 1919» Les principes dirigeants pour les élections municipales» de janvier 1920, les vues des dirigeants les plus éminents du parti à l'occasion du dilemme s'il faut participer ou s'abstenir de participer aux élections municipales et avec quel programme et buts et dans le «programme du Parti» adopté au Deuxième congrès à Vukovar.

L'analyse de ces documents fait ressortir que le Parti communiste de Yougoslavie n'avait pas un programme communal élaboré et qu'il n'avait pas pour but de se présenter avec un tel programme aux élections municipales. S'il avait voulu proposer qu'un tel programme serve de base aux élections municipales, il pouvait, conformément aux principes qu'il a mis en relief dans les rencontres de la classe ouvrière et des conseils locaux, posséder un tel programme dès l'année 1920. Mais le Parti communiste de Yougoslavie n'avait pas pour but l'élaboration d'un tel programme et son adoption et réalisation en se rendant maître des divers conseils municipaux dans le cadre de l'Etat bourgeois. Etabli et délimité avec exactitude sur la base marxiste le programme communal ne pouvait pas être réalisé dans le cadre de l'Etat bourgeois. C'est pourquoi le Parti communiste de Yougoslavie ne l'a pas rendu public en tant que programme spécial, quoique dans le fond il l'avait annoncé.

Le parti communiste de Yougoslavie s'est présenté aux élections municipales en 1920 avec le programme communiste maximum (la révolution prolétarienne, la dictature du prolétariat, le communisme) et dans son acceptation et l'appui qu'il a reçu se trouve aussi la plus grande importance des larges activités électorales et des bons résultats électoraux dans la conquête des conseils municipaux en août 1920 en Serbie. Les luttes électorales, en tant que moyen de la lutte de classes des masses laborieuses dans le cadre de l'ordre capitaliste, le Parti utilise pour la propagande du programme communiste et l'éducation révolutionnaire et l'organisation des masses laborieuses. Dans les élections aux conseils municipaux de Serbie en 1920 le Parti communiste de Yougoslavie s'est présenté pour mettre en évidence la nécessité urgente de la destruction du pouvoir politique bourgeois, la nécessité de s'emparer du pouvoir politique de la part du prolétariat et des

autres hommes travailleurs (la dictature du prolétariat), afin que dans le cadre de l'Etat prolétarien puisse se créer les conditions pour l'abolition de l'exploitation et la position égale de toutes les souches sociales. Un tel programme électoral du Parti communiste, de Yougoslavie grâce à l'appui prêté aux élections a été adopté par un grand nombre de villes et villages en Serbie. Or, le programme communal annoncé du Parti, par le programme électoral et le programme communiste maximum (la commune ouvrière et les conseils locaux), devait être élaboré aussi sur l'expérience acquise par les communes communistes en Serbie en 1920, par leur politique communale.